

Övergripande kulturhistorisk bedömning (För karaktäristik och bedömning av kyrkogården se separat rapport)

Alla kyrkor har generella värden

Som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Karlslunda kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmätts värde, utan också symboliska, icke-materiella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socken. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar.

Kyrkomiljön

Karlslunda kyrka har en placering som går långt tillbaka i tiden. Här låg ett litet kapell redan på 1600-talet och vid 1700-talets mitt började kyrkogården anläggas. Karlslunda kyrkplats har betytt mycket för framväxten av Påryds samhälle, även om järnvägens ankomst vid 1900-talets början gav den extra skjutsen. Kring kyrkan har tidigare funnits olika verksamheter, såsom garveri, sågindustri, skola och butiker. Till kyrkomiljön hör kyrkogården som utvidgats vid två tillfällen under 1900-talet. Den äldsta delen ligger på kyrkans norra och södra sida och omgärdas av en kraftig stödmur utförd av granitblock av olika storlek. Till kyrkomiljön hör också klockstapeln, uppförd 1840 och bårhuset som byggdes 1951 norr om kyrkan, liksom Mariagården, församlingshemmet från 1960-talet. De näraliggande äldre byggnaderna som tidigare fungerade som fattigstuga, skolhus och kyrkstallar hör också till den kulturmiljö som omger kyrkan. De påminner om de funktioner som traditionellt funnits i kyrkans närhet och visar på kyrkans centrala roll i samhället.

Kyrkobyggnaden

Karlslunda kyrka, uppförd 1816-18, räknas till gruppen nyklassicistiska kyrkor, vilka uppfördes från omkring 1760-1860. Från år 1776 kom byggandet av alla nya kyrkor att styras av Överintendentämbetet som från detta år granskade och godkände ritningar. Överintendentämbetet utförde också ritningar till kyrkor runt om i landet. Det nyklassicistiska stilidealet innebar en förändring jämfört med den traditionella kyrkoarkitekturen. Förebilden hämtades från den klassiska antikens byggnadsverk med harmoniska proportioner, rena former, symmetri och enkelhet som utgångspunkter. I 1776 års förordning angavs att alla kyrkor skulle uppföras av sten. Dispens från kravet gavs i Småland mycket restriktivt. Karlslunda hör dock till de sammanlagt 10 träkyrkor som under perioden 1760-1860 uppfördes i Småland. Kyrkans arkitekt, Axel Almfelt var en aktiv kyrkoarkitekt under 1800-talets första hälft och har ritat drygt ett 10-tal kyrkor i landet, varav i Kalmar län Karlslunda och Gullabo träkyrkor och Mörbylånga och Gamleby stenkyrkor. Gullabo kyrka, knappt två mil från Påryd, har många drag gemensamma med Karlslunda kyrka, inte minst storlek och proportioner. Båda kyrkor byggdes med altarpredikstolar. De uppfördes också båda som *kapell*, vilket kan vara en förklaring att man frångick den mer kostsamma stenen som byggnadsmaterial. Rent arkitektoniskt finns många likheter mellan dessa båda träkapell och 1800-talets och det tidiga 1900-talets många frikyrkolokaler som uppfördes av trä.

Karlslunda kyrka uppfördes som tidigare nämnts under den period då nyklassicismen var starkt omhuldad. Det nyklassicistiska stilidealet kom dock till en början främst till uttryck interiört, med det flacka trätunnvalvet, den profilerade taklisten och långhusets pelare, den stramt nyklassicistiska altarpredikstolen och den pärlgrå kulör som dominerade. Exteriört var kyrkan ursprungligen en ganska enkel, rödfärgad timmerbyggnad. Med början på 1830-talet och med slutförande på 1870-talet kläddes dock kyrkan med en liggande panel ovan ett sockelparti dekorerat med rundbågar, och allt vitmålades. Det nyklassicistiska idealet kom tydligast till uttryck i den profilerade takfotsinklädningen med tydliga hänvisningar till klassisk byggnadskonst. Även invändigt utfördes arbeten som kom att stärka det nyklassicistiska uttrycket. Det tidstypiska orgelhuset och läktarbarriären tillkom och fönstren gjordes rundbågiga. Under 1900-talet har en hel del förändringar utförts på kyrkan. Interiört har bänkinredningen bytts ut två gånger, altarpredikstolen byggts om, predikstol tillkommit, läktarbarriärens mittparti byggts om och altarring och innerdörrar bytts ut. En läktarunderbyggnad har också tillkommit vilket gjort att de två trapporna i långhusets västra del försvunnit. Som så många andra nyklassicistiska kyrkor har Karlslunda kyrka genomgått en period med öppna nygotiska bänkar och med dekorationsmåleri på både väggar och tak. Spåren från denna 1908 års renovering är idag nästan osynliga. Delar av dekorationsmåleriet kan dock vara kvar under nu uppsatt väggbeklädnad och delar av 1908 års bänkar finns sannolikt kvar i nuvarande bänkinredning. Kyrkorummet upplevs idag, trots alla förändringar, som ett väl sammanhållet nyklassicistiskt kyrkorum. Till denna upplevelse bidrar den slutna bänkinredningen, orgelhuset och läktarbarriären av nyklassicistisk typ, väggarnas pilastrar och takfot, läktarens kolonner samt den ljusa färgsättningen. Även den överbyggda altaruppsatsen bidrar med sitt tempelliknande utseende till uttrycket, trots 1950-talets ombyggnad då den ursprungliga altarpredikstolens korg och altartavl försvann. Altarpredikstolar byggdes för ca 10 kyrkor i Småland under perioden 1760-1860. På Öland var företeelsen dock vanligare. Bruket av altarpredikstolar hörde samman med den liturgiska utvecklingen mot ett större betoning av *ordet* i gudstjänsten. Idag är altarpredikstolar inte så vanliga i våra kyrkor. 1950-talets renovering är mest synlig i altaruppsatsens tidstypiska dekorationer som utförts av Bror Marklund, samt i textiler såsom ett antependium och en textil ovan predikstolen.

Under 1900-talet har kyrkan exteriört fått en förändrad byggnadskropp med tillbyggnader både i öster väster. De nya byggnadsdelarna har på ett fint sätt anpassats till kyrkans proportioner, material och allmänna karaktär. Takmaterialet som under en period var cementtegel är nu åter av träspån. Ett vindfång av enkelt klassicistisk snitt har byggts till i söder, samtliga ytterdörrar har bytts ut och i hela kyrkan har man återgått till den rektangulära fönster såsom kyrkan ursprungligen hade. Exteriört har kyrkan ett sammanhållet, nyklassicistiskt uttryck. Förutom tillbyggnaderna ser kyrkan i stort ut som den gjorde efter det att den brädfordrats år 1879. Troligen är mycket av fasadens profilerade panel och takfotsinklädning från denna tid. Färgsättningen har sedan panelen tillkom varit i ljus grått eller vitt.

Inventarier

Samtliga kyrkans inventarier har ett kulturhistoriskt värde då de utgör en del av kyrkans och församlingens historia. Några av inventarierna kan dock ytterligare framhävas. För Karlslunda kyrka gäller det exempelvis den tidigare nämnda altarpredikstolen, ombyggd på 1950-talet. Det gäller också den gamla altartavlan som tidigare satt på altarpredikstolen. Tre av evangelistskulpturerna hör till kyrkans äldsta inventarier. Från 1900-talets renoveringar härstammar de tidstypiska trärelieferna utförda av Bror Marklund till baldakinaltaret på 1950-talet.

Några av kyrkans inventarier förvaras också i källaren och några på vinden. Det gäller exempelvis en bänkdörr från en äldre bänkinredning. I kyrkstallarna finns bl a en likbår och en i trä skulpterad och delvis förgylld ”bricka”. Möjligen var det denna som satt som bokstöd för bibeln på altarpredikstolen innan den ombyggdes.

För ytterligare kommentarer kring inventarier hänvisas till tidigare utförda inventeringar. Kyrkans bemålade inventarier och viss fast inredning har inventerats av konservatorsateljén vid läns museet i Jönköping år 2002. Inventeringen redovisas i rapporten ”Inventeringsresultat med rekommendationer, Karlslunda kyrka” sammanställd år 2004. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inventariernas tillstånd, klimat och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande arbete. Här kan nämnas att konserveringsåtgärder för baldakinaltaret, psalmnummertavlorna, den gamla strålsolen och evangelistskulpturerna har ansetts som akuta då färgen spjälkar kraftigt. Arbetet bör utföras inom 1-2 år. Vidare har man föreslagit att evangelistskulpturerna ska stöldsäkras och att predikstolens textil bör ses över av textilkonservator. Rapporten finns i sin helhet i kyrkans vård- och underhållsplan.

Det är församlingens skyldighet att se till att samtliga inventarier, i bruk och ur bruk förvaras och vårdas väl samt finns med på inventarieförteckningen. En uppdaterad inventarieförteckning är en viktig handling för varje församling i det kontinuerliga arbetet. För Karlslunda kyrka har 2003 gjorts en uppdaterad inventarieförteckning. Arbetet utfördes av arkeolog Maria Rydberg. Inventarieförteckningen bör ses över så att *samtliga* kyrkans inventarier finns med, även de som finns på vind, i källare och i kyrkstallar.

Händelselista

Baserad på arkivhandlingar i Kalmar läns museums topografiska arkiv (KLM), Antikvarisk topografiska (ATA) arkivet på Riksantikvarieämbetet, Stockholm, diverse litteratur samt information framtagen av församlingen bl a genom det lokala församlingsarkivet.

Årtal	Händelse (kortfattat)	Konsult/ entreprenör/ hantverkare	Källa
1816	Kyrkan byggs.	Arkitekt: A Almfelt Byggmästare: A Kjellberg	RAÄ
1831	Dörrar, fönstersnickerier och knutar överstrukna med blyvitt och olja.		SvK
1835	Södra ytterväggen och västra gaveln brädfodrade.		SvK
1840	Klockstapeln uppförs.		RAÄ
1859	Interiör ommålning.	Mästare Poijes, Mönsterås	SvK
1874	Dörren till sakristian förhöjd.		SvK
1879	Hela kyrkan brädfodrad med handhyvlade bräder. Vitmålad. Förstorade rundbågiga fönster. Nya ytterdörrar. Orgel byggd av C A Johansson, med orgelfasad. Läktare byggd. Ommålning av interiören.	Byggmästare Johannes och Peter Johansson	KLM, SvK
1888	Värmeugnar.		SvK
1908	Exteriör och interiör renovering. Spåntaket ersätts med svart cementtegel, nya exteriöra dubbeldörrar, Nytt golv i kyrkorummet. Ny öppen, goticerande bänkinredning, ny altarring. Pärilspåntad 1 ½ m hög panel runt väggarna. Ommålning av interiören. Dekorationsmåleri i tak och på väggar.	Arkitekt: S. Rosman, målarvärd Dekorationsmåleri av Carl Wetterberg, Kalmar	SvK, ATA
1919	Ny dopfont.		SvK
1927	Bänkinredningen ommålad i gråblå ton.		SvK
1939	Nytt orgelverk.	J Görnvall	
1942	Lågtrycksångvärmeledning installerad.	A B Oscar Nilsson & Son, Kalmar	KLM
1951	Uppförande av bårhus.	Arkitekt: Elier Graebe	KLM

1953	Elinstallationer i form av ljus, värme och kraft.	Sven H Bergmans Ingenjorsbyrå Karlshamn.	ATA
1952-56	Exteriör och interiör restaurering. Yttertaken lades med spåntak. Nya rektangulära fönster. Nya ytterdörrar. Vindfång byggdes i söder och i väster. Ommålning av fasader, översyn av plåtarbeten. Sakristian ombyggd och försedd med sadeltak. I dess källare inrymdes bl a toalett. Ny sluten bänkinredning. Altarpredikstolen ombyggd. Ny predikstol. Nya innerdörrar. Ny vägghpanel. Mindre läktarunderbyggnad. Innertaket omgjort med delvis nya bräder. Ommålning av kyrkorummet. Elektriska installation med värme och belysning.	Arkitekt: Elier Graebe Konstnär: Bror Marklund Elinstallationer: Sven H Bergman ingenjorsbyrå	KLM, Sv K
1963	Nytt orgelverk med ryggpositiv i läktarbarriären	A Magnusson. Orgelbyggeri AB	SvK
1968	Ny orgel	A Magnussons Orgelbyggeri	RAÄ
1968	Omhängning av ljuskronor i dubbla rader.		SvK
1966	Installation av ny värmeledningsanläggning i stället för direktverkande el.	Värmekonstruktioner AB, Kalmar	ATA
1974-75	Om- och tillbyggnad samt allmän renovering. Ny byggnadskropp i väster med vapenhus, toaletter och sakristia. Exteriört anpassades den nya byggnaden i stil och material till den gamla. Ombyggnad av byggnadsdelar mellan vapenhus och långhus. Gamla sakristian blev förvaringsrum. Invändig ommålning och vissa förändringar i koret, med bl a nytt altarbord. Nytt golv i hela kyrkorummet. Förhöjning av läktarbarriär med metallräcke. Installation av vattenburet värmesystem. Delvis byte av el-installationer.	Arkitekt: A Berglund Byggmästare: Erik och Rolf Thydén, Påryd Måleri: Larssons Måleri AB, Halltorp VVS: Herman Andersson, Påryd El: Elektorinstallationer, Nybro.	KLM, RAÄ, SvK

1998	Översyn av kyrkans tak samt tjärning.	Kyrktak AB, Norrköping	KLM
2001	Exteriör renovering. Skadat virke ersattes mot nytt oimpregnerat virke av samma dimension Fasader målades med Tinova oljetäckfärg S 1002-Y (alkydoljefärg) och Tinova lasyr edellackträ färglös på fönster, Tinova fönsterfärg S 1502-Y på dörrar och Hammarit Hammarlack svart på järn.	Entreprenör: R Andersson Måleri, Torsås Snickeriarbete: Bröderna Olssons snickeri.	KLM
2002	Skadeinventering av inredning, bemålat trä.	Jönköpings länsmuseum, konservatorer	KLM